

истражује и изриче како би изразио драму свог постојања, драму свог мишљења, патос своје слободе и истину свог постојања” (17). Чак и да поезија није више део књижевности, она би то могла поново постати и још једном у литерарни систем унети „историју комуникацијских решења” (49). Непрестани дијалог са својим временом и са потоњим читаоцима, поезија представља, поред свега што већ јесте, и споменик хуманизму и могућност да се оствари непрекинути разговор са претходницима. Есеј „Седам смртних грехова поезије” може се читати као одговор искуствима поезије Зорана Мишића. Бројне су формулације у различитим есејима које призивају у сећање Октавија Пазе. Ми бисмо указали само на још један потенцијални дијалог између песника. Када есеј „Како препознати песму” Божовић започне речима да „поезија не постоји изван питања”, нужно се морамо сетити Виславе Шимборске, која је у беседи приликом доделе Нобелове награде изјавила да поезија почиње речима „не знам”. Када се образовани песници попут Шимборске или Гојка Божовића запитају о поезији, они нужно морају открити одређене законитости које их превазилазе. Књига есеја *Настјанак њесме*, осим тога што нас уверава да поезија не нестаје, дозвољава нам да коригујемо исказ с почетка текста: Када песник пише о поезији, не инсистирајући притом на сопственој поезији, он се потврђује као изванредан песник.

Лазар М. БУКУМИРОВИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Мастер студије
aurelijano@uns.ac.rs

НЕКОЛИКО РЕЧИ О ХЛЕБНОСТИ РЕЧИ

Милица Бакрач, *Хранишљ њишца*, прво издање, Културни центар Војводине „Милош Црњански”, Нови Сад 2023; друго, допуњено издање, Институт за српску културу, Никшић 2024

Делује донекле необично да песничка збирка на данашњој књижевној сцени завреди и своје друго издање. Иако је питање сувише сложено да би било решено одједанпут, запитајмо се зашто је то случај. Како песничко дело извире из језика, који, будући усвојен, а не створен, обликује наше искуство света, могло би се мислити да припадник одређеног језичког колектива по аутоматизму изражава и искуство тог колектива. Упркос томе, сведочимо мноштву покушаја да се свет поново обухвати песмом, и да се релевантни проблеми реше посредством културе. Ако се ограничимо и само на наш језички простор, лако ћемо приметити

колико је различитих индивидуалних песничких пројеката који желе фрагментарно, постмодернистичко искуство данашњег друштва да ставе у један оквир. Исто тако, лако ћемо приметити да, иако је далеко од тога да песништво узето за себе не може имати делотворну моћ и друштвену улогу, песништво појединих песничких гласова или кругова теже наилази на одзив који је широк и трајан. Кроз историју, ако поново узмемо наш народ за пример, није био такав случај, нарочито кад је реч о народном, фолклорном песништву, али чак ни о модернијим облицима уметничког изражавања.

Недвосмисленост при дотицању овако дубокосежних проблема свакако је неумесна и исхитрена, али можемо дати барем једно негативно одређење, служећи се принципом да је свака појава у исти мах омеђена и свим оним што није. Настао је последњих деценија јаз између језика и искуства, односно искуства и истине. Језички апарат појединаца више не упућује на заједничку, обједињујућу визију света. Проблем је, изгледа, барем делом, настао из разлога што су кроз историју људи формирали језичке заједнице у сврху олакшавања заједници у физичком смислу, док се у скоријој историји појединци приклањају фабрикованим, мањим заједницама из индивидуалних интереса.

Ипак, проблеми које историја себи постави она може и да реши: само је неопходно да се нађу људи који ће на тај позив одговорити. Управо на том плану, збирка песама *Хранишћељ њишца*, коју сачињава репрезентативан, а ипак нуколико необиман избор из досадашњег стваралаштва песникиње Милице Бакрач, представља синтезу дугогодишњег рада на Једном питању, а то је управо питање шта храни народ кроз његове кризе и шта омогућује трајан одговор на историјске проблеме. Са становишта мисаоне и поетичке обједињености, ова окупираност збирку и чини целином, иако је реч о избору песама из целокупног опуса песникиње.

Ранији критичари, попут Зорана Ћерића, који је написао поговор овом издању, већ су истакли као једну од главних константи песништва Милице Бакрач њену приметну склоност ка формалним подухватима, попут акростиха у разним варијацијама, или неговања сонетне форме, па и самог сонетног венца. Некарактеристичност оваквог поетичког лика нипошто не можемо схватити као експерименталност у субверзивном смислу, већ чак пре у извесном подвижничком кључу. Као што су сви поменути поетички поступци дубоко укорењени у српској књижевној традицији, и у ствари представљају доминантне одлике српског песништва који трају у континуитету од самих зачетака писмености и културе код нас, тако ова песничка збирка тежи обухватању целине српског идентитетског бића, и то на сличан начин који бисмо назвали лучним.

Наиме, споне које се праве са традицијом не ревитализују само одређени, појединачан аспект који се евоцира у једној од песама, већ се ауторка свесно опредељује за мотиве, лексику, форме које својим асоци-

јацијама у исти мах обухватају многе векове историје. На пример, један од учесталијих је мотив Вука/вука, који указује на претхришћански слој нашег колективног сећања, али се, као у народном предању, помирује са фигуром Светог Саве, а оба се синтетишу у личности Вука Караџића, што нас доводи до савременог доба, до модерног српског језика. Историја ненарушивог континуитета се најексплицитније види у песми „Жена”. Иако се негира да су жене тек „кћери Адамовог ребра”, митска постојаност Женског се слави управо као очевидан, одвајкадашњи лук, на пример стиховима попут: „пре и после Троје била је Хелена”, а слично томе „и пре Гојковице беше Гојковица”. Као што видимо у мајсторској примени сонетне форме коју смо споменули, али и у референци на Хомера, код оријентисаности на српско и национално Милице Бакрач нипошто се не може говорити о ускогрудости и скучености (исто као што то није био случај ни са романтичарским патриотским импулсом Вука Караџића). Напротив, тежећи свевременом, поезија мора тежити и универзално (нат)човечанском.

Дотичемо се тиме традиционалног односа жене према миту. Лако бисмо посегли за формулом да је њихова улога пре свега била пасивна, али песничка збирка Милице Бакрач пружа један вид рехабилитације женског у митском. Већ у опредељењу да жена није *тешак* потомак Адамовог ребра види се уткано схватање о делотворности женских личности кроз нашу историју. Стога ни у збирци ове личности нису дате тек у виду фреске, већ су оријентир, као тихо оптимистичка „Симонидина туга”, у којој краљичине очи пружају поглед у прошлост, и у будућност, помало попут Попиног идентификовања погледа савременог посматрача у очима Белог анђела. Наравно, у залеђу се налази и Ракићева истоимена песма, а тиме и његове рефлексije о наслеђу Косовског боја; још једном видимо како песнички поступак Милице Бакрач увек омогућава изузетну разгранатост асоцијација, и згуснуту мрежу интертекстуалних релација. Сасвим на пољу архетипског је циклус „Човек и жена са планине”, у ком се налази простора и за извесне интимистичке ноте, функционализоване у контексту тражења могућности заједништва између полова, где се индивидуална љубав укршта са колективном, у виду родољубља. Поново се активира и књижевно наслеђе, овог пута из руске књижевности (Љермонтов, Толстој), чиме се и Русија схвата као продужена домовина.

Тема Косовског завета, као и тема епске визије историје, наводи нас фигури Петра Петровића Његоша, која се надноси над овом песничком збирком и обележава и усмерава јој идејни лик, а посвећен му је и циклус под називом „Благо оном кога Његош гледа”, који укључује и поменути (сонетни) „Вијенац *Вијенцу*”. Стваралаштво се у овом венцу, а то је случај и иначе, схвата у његовом древном, култном виду, који га смешта између магичног дела и заната, што значи да се текст схваћен као ткање смешта на исту значењску раван као Јефимијин вез. Расути цитати и алузије на Његоша имају антологијски карактер и улогу у култури сећања, а њихов

распоред нас подсећа на дубоко симболичну орнаментуку коју срећемо на народној одећи. Сусрет лирског са епском традицијом представља, као што видимо, и једну од основних димензија ове збирке, али то за песникињу није никакав конфликт (посебно не између вуковске *мушке* и *женске* поезије), јер његошевски схваћен епски кодекс у себи већ садржи нешто суштински лирско и хумано, а нипошто ратоборно и варварско: ниједном правом епском јунаку закон не лежи у топузу. Такав, у култури засновани патриотизам, својствен је и Милици Бакрач, а у исти мах побуђује асоцијацију на идејну оријентацију песника модернистичке тенденције друге половине 20. века код нас, од Васка Попе до, нарочито, Ивана В. Лалића.

Средњовековно наслеђе, и начин на који се оно синтетише са једним мање познатим аспектом фолклора, примећујемо у успелом циклусу „Азбучник”. Овај циклус представља још једну целину у онеобиченој форми, поред сонетног венца: састоји се из тридесет песама за свих тридесет слова азбуке, са тридесет првом, која је пандан магистралном сонету у венцу, где сваки стих почиње словом азбуке. Акростих, или „крајегранесије”, како су га називали у нашем средњем веку, можемо у случају песама Милице Бакрач посматрати и као анаграм, што би значило да је, макар и у теже препознатљивом облику, традиција уписана у нас и нужно нас уобличава (само је треба препознати). Символику овог поступка појачавају и фигуре алитерације или асонанце које су усклађене са првим гласом стиха. С друге стране, постоји и теорија у фолклористици да народне загонетке често у себи садрже анаграм своје одгонетке, а извесно је да евокација личности из наше историје путем акростиха има сличан смисао.

Средњовековна култура продире у очигледном виду и у примерима песама блиским средњовековном жанру плача, са фолклорним панданом тужбалице. Песме „О биљу” и „О сестри”, из већ самог по себи елегичног циклуса насловљеног „Чарнојевић, песме о одласку”, дају визију природе у жаљењу за човеком који ју је напустио, без којег се не може обнављати. Сва природа коју је човек оплеменио својим присуством (што се имплицира човековим присуством по одсуству, у изразу биља чија је „соба” постала „чудесно модра”, стрепећи од „српа” и „новог доба”) жали за човеком као у посмртном говору кнегиње Милице. У исти мах, не треба оставити неспоменутом и једну важну хуману страну бриге и осетљивости за Другог, лиризовање историјских тема, што је сродно дијалогу Десанке Максимовић са Душановим закоником. Обе песникиње пружају разумевање, али га и траже, не за себе, већ за оне неприметне, који попут биља имају нечујан глас. Привлачи пажњу већ и то да су ове песме једна до друге у збирци: постоји скривена корелација између природе и човека, тајно јединство све твари, неизговорена уазбученост постојања.

Најзад, дакле, симболички потенцијал азбуке у збирци можемо схватити као један, недељив кад који обухвата стварност: Слово се узима у своја два значења, као логос и реч, али и као знак за глас. Тако песништво

ствара свет, али га и именује, а Хранитељ птица храни своје јато такође двојачко: хранећи и чувајући га. Збирка Милице Бакрач садржи једно прећутно уверење да је стварност, у крајњој линији, једноставна, обухватљива барем за човека у различитом преплитању тридесет гласова и слова. И та једноставна, а утолико и окрепљујућа филозофија језика применљива је и на стварност, на све области где се може довести у питање однос између дела и целине. Свакако да птицу можемо до краја разумети тек као део јата, а у јату и њену јединственост: тај спој појединачног, посебног и општег прожима читаву збирку, читаву поетску мисао Милице Бакрач и даје њеном песништву једну оцеловљујућу виталност. Целокупност националног наслеђа схваћена као вечан феномен који је увек тренутан, и универзална, надсветовна раван која се назире у овдашњем и актуелном, отварају могућност да се и поменути Вук Караџић и период Устанка са највише метафизичке равни сагледају као део исте димензије као и средњовековни светитељи или фолклорни јунаци митске древности. Метафизичка раван о којој је реч управо је раван Језика, што значи да занатско ткање текста, златни вез урешен најсјајнијим местима српског наслеђа, има своју паралелу у митском ткању Пенелопе, али и самом божанском чину стварања. Квалитативно виша перспектива, дакле, није ниједна друга до перспектива птице, с чијих небеских висина поглед пада на сваку твар као бремениту потенцијалом једног бољег начина битисања, те, попут Ивана В. Лалића, и ми схватамо да „достојно јест славити стварност”.

Мср Павле З. ЗЕЉИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Докторске студије
pavle.zeljic2@gmail.com

ЖЕДНЕ ПТИЦЕ

Дивна Вуксановић, *На базену*, КОВ, Вршац 2024

Након мемодрамских прича из збирке *Мемо* и метафизичког трилера *Жена са шпайом*, Дивна Вуксановић наставља своју сурову литерарну борбу са дехуманизованим и деморализованим светом. *На базену* је сигурно најоштрије и најбруталније штиво ове ауторке. Она раскринкава контекст материјалистичког и квазихедонистичког извештаченог живота у окружењу ратова, побуна, социјалних немира, глади, геноцида, људског зла сваке врсте. И то је нешто што Вуксановићева као свој литерарни подтекст, у већем или мањем обиму, има у све три своје прозне књиге. У збирци *На базену*, забава обездуховљених маса и фах поједи-